

DOI: <http://www.doi.org/10.36719/2663-4619/66/177-180>**Aysel Nazim qızı Quluzadə**Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq Akademiyası
magistrant
aisel.quluzada@gmail.com**MÜASİR AZƏRBAYCAN İNCƏSƏNƏTİNDƏ
ARIF ƏZİZ YARADICILIĞININ XÜSUSİYYƏTLƏRİ***Açar sözlər: Abşeron, qrafika, sənət, sərgi, milli ənənələr***Features of Arif Aziz's creativity in modern Azerbaijani art
Summary**

Arif Aziz is one of the invaluable artists of Azerbaijan. Talented master of pencil, full member of the UNESCO's International Art Academy, goodwill ambassador, prominent man of art, professor Arif Aziz is one of the most famous, well-known persons of the modern Azerbaijan art. He travelled a rich and interesting creative career. Arif Aziz's work is rich and diverse. Decorative is typical for his works. The theme of Absheron occupies a special place in his work. He is engaged in graphics, painting and stage design. The famous artist has had solo exhibitions in many countries around the world.

Key words: *Absheron, graphic, art, exhibition, national traditions*

Azərbaycan incəsənətinə ümumi nəzər yetirdikdə incəsənətimizi dünya səviyyəsində tanıdan rəssamların kifayət qədər olduğunu görürük. Bu sənətkarlar dünya mədəniyyət xəzinəsini öz yaradıcılıqları ilə zənginləşdirəcək səviyyəyə qədər yüksəlmişlər. Çağdaş dövrdə incəsənətimizi layiqincə sərhəddən kənarında tanıdan Azərbaycan simalarından biri də əməkdar incəsənət xadimi Arif Əzizdir. XX əsrin 70-ci illərindən başlayaraq Azərbaycan təsviri sənətinə bənzərsiz əsərlər bəxş edən sənətkarın yaradıcılığı hər zaman diqqət mərkəzində olmuşdur. Özünəməxsus fərdi yaradıcılıq üslubu, unikal təsvir dili olan rəssam təsviri sənətin müxtəlif sahələrində çalışaraq incəsənətimizi əsrarəngiz əsərləri ilə daha da zənginləşdirmişdir.

Görkəmli fırça ustasının həyat bioqrafiyasına nəzər yetirsək, qeyd etməliyik ki, Arif Əziz Bakının ən qədim kəndlərindən biri olan Qalada anadan olub. Atasını erkən yaşlarda itirən balaca Arif həyatın keşməkeşli əzablarına qatlanaraq öz həyat missiyasını kəşf etməyə başlayır. Anası onun atası kimi neftçi olmasını istəsə də, Arifin bu sahəyə marağı olmur. Çünki kəndin qədim mədəniyyətə malik abidələri onun diqqətini çəkirdi. "O, həyatı dərk etdiyi ilk vaxtlardan, bu tarixi abidələrdə gördüyü həqiqətləri ətrafındakı insanlara çatdırmağa çalışmış, lakin çox vaxt biganəlik, anlaşılmaqlıq ilə qarşılaşmışdır. Özünün əsrarəngiz təbiətdə gördüyü gerçəklikləri başqalarına çatdırmaq arzusu, gənc Arifi foto işinə cəlb edir. Onun bədii baxımlı foto-etüdləri bütünlüklə Abşeronla həsr olunur. Bu fotoların imkan məhdudluğu, cansızlığı isə gənc Arifi darıxdırır, buna görə də o, tədricən bədii yaradıcılığa-rəssamlığa meyl edir". (Prof. Hacıəmi Atakişiyev, "Şəxsiyyətin və sənətin nuru", səh.20) Arif ətraf aləmdə gördüyü məqamları öz ideyalarına uyğunlaşdıraraq bədii həqiqətləri əks etdirirdi.

Rəssam uşaqlıq illərindən söz açdıqda onda rəssamlığa olan marağı oyadan digər amillərdən də bəhs edir. Belə ki, anasının, nənəsinin və atasının dayısının dekorativ tətbiqi sənətlə məşğul olması balaca Arifdə sənətə maraq oyadır. Atasının dayısı Məşədi Əbdülkərim məşhur daşyonan idi. Arif onun soyuq daşlar üzərində oyaq hazırladığı gözəl naxışlara, quşlara, güllərə, dəvələrə, ceyranlara heyran qalırdı. Elə bu dövrdən gələcək həyat yolunu şəkilləndirməyə başlayır.

Kiçik yaşlarından rəsmə olan marağı, sevgisi daha sonra onu bu yolda professional təhsil almağa sövq etdi. Belə ki, Arif Əziz bir çox sənətkarların yaradıcılığında cığır açan Əzim Əzimzadə adına Bakı Rəssamlıq Məktəbinə daxil olur. Bu incəsənət beşiyində Azərbaycan rəngkarlığında öz sözünü demiş və incəsənətimizə böyük töhfələr verən Lətif Feyzullayev, Mikayıl Abdullayev və Böyükağa Mirzəzadə kimi korifeylərdən dərs almışdır. 1960-1965-ci illər, Ə. Əzimzadə adına Rəssamlıq məktəbi Arif Əziz yaradıcılığının formalaşmasında çox böyük rol oynayır. Arif Əziz öz bədii dəst-xəttini formalaşdırmaq üçün yeni yaradıcılıq axtarışlarına çıxır və özünü 1966-cı ildə indiki Stroqonov adına Moskva Dövlət Ali Bədii-Sənaye Məktəbinin "tətbiqi qrafika" ixtisasında tapır. Həmin illərdə yeni yaranmış bu ixtisasa məhz Arif Əziz ilk azərbaycanlı rəssam olaraq daxil olmuşdur. Paralel olaraq özünü təkmilləşdirmək məqsədilə Poloniya Universitetində "Qrafik dizayn" üzrə kurs dərsləri almışdır. Moskvada təhsil aldığı bu illərdə gənc rəssam yalnız təhsil almaqla qalmır, eyni zamanda bir sıra sərgilərdə fəal iştirak edir. Müntəzəm olaraq muzeyləri və tarixi abidələri ziyarət edir. Buna görə də onun tələbək illərini məhsuldar hesab etmək olar. Moskvadakı bu təhsilini onun yetkin yaradıcılığında aydın sezmək mümkündür.

1971-ci ildə təhsilini başa vuran fırça ustası artıq vətənə qayıdır və bir qrafik kimi fəaliyyətə başlayır. Bu dövərdə onun çiyinlərinə məsuliyyətli işlər qoyulur və gənc rəssam bu məsuliyyətli işlərin öhtəsindən məharətlə gəlir. Belə ki, bu istiqamətdə qrafikanın afişa, plakat, emblem kimi sahələrində özünü təsdiqləyir.

Arif Əziz bədii fəaliyyətlə yanaşı Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universitetində pedaqoji fəaliyyətlə də məşğul olmuşdur və bunları bir arada mükəmməl şəkildə davam etdirmişdir. Pedaqoji fəaliyyəti dövründə o, müəllimlikdən professor, kafedra müdiriyyətdə addımlamışdır. Sənətsevərlərin bəhrələnməsi üçün bir çox kitab ərsəyə gətirmişdir.

Arif Əziz Azərbaycanla yanaşı qardaş ölkə olan Türkiyədə-İstanbuldakı Beykent Universitetində də pedaqoji fəaliyyətlə məşğul olub və yeni nəsillə təsviri sənət nümayəndələrinin yetişməsində müstəsna rol oynayıb. Türkiyədəki pedaqoji fəaliyyəti dövründə sənətkarın həmkarları ilə münasibəti də diqqətdən yan keçmir. Belə ki, onların fikir mübadiləsi zamanı iki qardaş dövlət arasındakı mədəniyyət oxşarlıqları və təsviri sənət yanaşmaları ortaya çıxır. Türkiyədəki sənət dostları Arif Əziz haqqında yüksək fikirdə olduqlarını bir çox məqalələrdə qeyd ediblər. Bu qeydlərə əsaslanaraq, görkəmli fırça ustasının gözəl pedaqoq, mahir qrafik, rəngkar olması ilə yanaşı, həm də üstün keyfiyyətlərə malik bir insan kimi yaddaşlara həkk olunduğunu deyə bilərik.

Sənətkar incəsənətin bütün dünyanın, kainatın olduğunu düşünüb mədəniyyətlərin qaynağı-qarışmasının tərəfdarı olsa da, öz yaradıcılığında milli dəyərlərə önəm verir və bu dəyərləri gələcək nəsillərə də aşılayır.

Hər bir sənətkarın öz ilham mənbəyi, ona təsir edən bir sıra yaradıcılıq amilləri vardır. Məhz bu təsirlər sayəsində Arif Əziz yaradıcılığında Abşeron mövzusunda xüsusi əhəmiyyət vermişdir. Bu təsirlər hətta Abşeronu görməyən biri üçün Abşeronu duymağa, hiss etməyə kifayət edir. Ağ əhənglənmiş yastı damlı evlər, qumun hərərəti, ləpələrin nəğmələri bu doğma diyara olan bağlılıq əyani şəkildə duyulur. Fırça ustasının yaradıcılığına bəddi xarakteristika versək ənənə və novatorluğun qovşağı olduğu açıq aydın görünür. Arif Əziz yaradıcılığını və əsərlərini baxımlı, gözoxşayan edən xüsusiyyətlərdən biri kimi dekorativlik ön plana çıxır. Dekorativliklə paralel olaraq mücərrədlik bu əsərləri məna yüklü və düşündürücü edir. İlk yaradıcılığı üçün realizm xas olan sənətkar yetkin yaradıcılığında abstraksiyaya üz tutur. Bildiyimiz kimi abstrakt əsərlərdə realizmdən fərqli olaraq real ölçülər deyil, sırf təxəyyül ölçüləri çıxış edir. Əsas element kimi xətlər, ləkələr, ştrixlər çıxış edir. Bu da öz növbəsində hər hansı bir abstrakt əsərə baxan tamaşaçıyı düşünməyə vadar edir. Məhz böyük sənətkarımız da bu öhtəliyin yükünü məsuliyyətlə daşıyır. Belə ki, onun sənətkar kimi püxtələşdiyi dövrdən söz açarkən sənətkarı formalaşdıran sərgilərindən, ezamiyyət səfərlərindən yan keçmək olmaz. Dünyanın dörd bir yanında-Finlandiya, Almaniya, Fransa, İtaliya, Madaqaskar, Türkiyə, İranda sərgiləri olmuşdur. Bu sərgilər Azərbaycan incəsənətinin dünya çapında tanınmasında böyük rol oynamışdır. Olduğu yerlərdə adı ilə Vətəni Azərbaycana şərəf gətirib.

Tanınmış fırça ustasının yaradıcılığının hər dövrünə diqqət yetirək əsərlərinin dünyanın ən qabaqcıl ölkələrində sərgiləndiyinin şahidi olarıq. Bu baxımdan onun Almaniyanın paytaxtı Berlin şəhərində keçirilən sərgisini vurğulamaq lazımdır. "Ruhun rəqsi" adlı bu sərgidə dünyaca məşhur ictimai-siyasi xadimlər, mədəniyyət nümayəndələri ilə yanaşı 300-dən artıq qonaq iştirak etmişdir. Sərgi böyük maraqla qarşılanmışdır. Rəssamın sərgidə çıxış edən həmkarları onun sənəti və yaradıcılığı haqqında öz düşüncələrini ifadə etmişlər.

2019-cu il qardaş ölkə Türkiyədə "Bəyaz körpü" adlı sərgisində Arif Əzizin yaradıcılıq yolunun müxtəlif məqamları, onun bədii xüsusiyyətləri sənət-sevərlərə açıqlanmışdır. Bu sərgidə əsasən rəssamın "Bəyaz" dövrünü əhatə edən əsərlər nümayiş olunmuşdur. Lakin rəssamın yaradıcılığı çoxşaxəli olduğu üçün onun yaradıcılığının digər dövrlərindən də yan keçməmişlər.

Çoxşaxəli yaradıcılığa malik olan rəssam teatr dekorativ rəngkarlığından da yan keçməmişdir. Bu sahədə çox da təcrübəsi olmayan sənətkar 1974-1975-ci illərdə tanınmış teatr rejissoru, SSRİ xalq artisti Andrey Qonçarov tərəfindən Moskvaya dəvət olunur. Ona Nikolay Erdmanın "İntiharçı" adlı tragikomediyasının səhnə tərtibatı tapşırılır və istedadlı rəssam bu ağır işin öhtəsindən böyük məharətlə gəlir. O, səhnəyə yeni ruh gətirərək, ənənəvi stereotiplərdən uzaqlaşmış, maraqlı ideya estetik vasitələri tətbiq etmişdir. Gənc rəssam bu işə başlamazdan əvvəl teatr muzeylərini gəzmiş, kitablar oxuyub tədqiqatlar aparmış, biliklərini daha da təkmilləşdirərək teatrın səhnə tərtibatını vermişdir. Arif Əzizin tamaşaya verdiyi tərtibat uğurlu alınır. Moskvanın teatr həyatında bu tamaşa əsl mədəni hadisəyə çevrilir.

Fırça ustası müəllimi Mikayıl Abdullayevlə birlikdə işlədikləri Maestro Niyazi-zinin "Çetro" əsərini də yaradıcılığında xüsusi hadisə kimi qeyd edir. Niyazi ilə sənət haqqında olan fikir mübadilələri gənc rəssamı ovsunlayırdı. Bu gün dünyanın moda sənayesində sözü keçən dünyalarca məşhur Hermes, kimi şöhrətli modelyer geyim kolleksiyasında Arif Əzizin bəyaz naxışları, ağ cizgilərindən istifadə etməklə kataloqlarında Azərbaycanlı rəssamın adını, vətəni Azərbaycanı xüsusi qeyd edirlər. Belə ki, fırça ustasının əsərləri divarda qalmır, bu əsərlər parçaya köçürülərək və Almaniya, İngiltərə kimi dünyanın qabaqcıl ölkələrində məşhur modelyerlərin kolleksiyalarında İngiltərə moda həftəsində nümayiş etdirilir.

Azərbaycan incəsənətinin bütün sahələrində olduğu kimi qrafika sənətinin təkmilləşdirilməsində də mühüm addımlar atılmışdır. Qrafik rəssamlarımız üslub, mövzu və ifadə vasitələrinin müxtəlifliyi sahəsində ciddi

axtarışlar aparmış, yeni ideyalarla öz əsərlərinin sənətkarlıq səviyyəsini yüksəltmişlər. Azərbaycanın belə görkəmli qrafik sənətkarlarından biri də XX-XI əsrin nümayəndəsi Arif Əzizdir. İlk milli tətbiqi qrafika rəssamı olan Arif Əziz yaradıcılığında qrafikanın həm texniki, həm janr, həm də mövzu baxımından müxtəlif sahələrinə müraciət etmiş və uğurlu əsərlər ərsəyə gətirmişdir. Digər qrafik rəssamlar arasında fərdi dəst-xətti ilə seçilən və bir sıra uğurlu qrafik sərgilər təşkil edən sənətkar bu məsuliyyətli və incə işin öhtəsindən böyük məharətlə gəlmişdir.

Arif Əzizin dövlət sifarişli olan “Bakının qəhrəmanları” adlı 40-dan yuxarı ağ-qara üslubda işlədiyi portretlərdən ibarət albomu ağ fonda tək bir rənglə-qara tuşla işlənmişdir. Qəhrəmanlarının emosiyasını vermək, daxili aləmini əks etdirmək, obrazını yaratmaqla rəssam onlara sanki yeni nəfəs vermişdir. Bu təsvirlər rəssamlıqda ən çətin üslub-ofortla işlənmiş rəsmlərdir. Bu sifarişdə 40 nəfər Azərbaycanın əmək ulduzu təsvir olunmalı idi. Rəssam bu portretlər üzərində iki il çalışmış və 1985-ci ildə çap etdirmişdir. Fırça ustası bu portretləri yaratmaq üçün əmək ulduzlarının evlərinə, iş yerlərinə baş çəkir, onlarla ünsiyyətdə olub eskizlər hazırlayırdı. Daha sonra emalatxanasında eskizlər üzərində işini davam etdirirdi. Bu portretlər sırasında biz görkəmli bəstəkar Qara Qarayevin, Maestro Niyazinin, poeziyamızın əvəzolunmaz sənətkarı Süleyman Rüstəmin, milli musiqi mədəniyyətimizə yeni nəfəs əlavə edən Fikrət Əmirovun və s. Azərbaycan mədəniyyətində öz sözünü demiş görkəmli şəxslərin, həmçinin müəllimlərin, poçtalyonların və bir sıra əməkdar insanların simalarını görmək olar. Bu silsilə əsərlərdə Azərbaycan mədəniyyətinə olan bağlılığı, onun qəlbində daşdığı dərin fəlsəfi duyumu hiss edə bilərik. “Yeni həyat” əsəri rəssamın qrafik əsərləri arasında ən diqqət çəkən əsərlərdəndir. Belə ki, həm maraqlı texnikası, həm də dərin, incə mövzusu ilə tamaşaçıya xoş hisslər aşılamağa nail olmuşdur. Ta anaxaqanlıq dövründən qadının odun, ocağın, evin himayəçisi, eyni zamanda nəsilartırmada olan rolu bizə məlumdur. Əsərdə ağac tingini torpaqla qovuşduran qadın təsvirini götürük. Məhz bu aspektdən yanaşaraq sənətkar qadını həyat verən varlıq kimi təsvir etmişdir. Qadın bolluğun, bərəkətin, məhsuldarlığın rəmzi kimi çıxış edir. Arxa fonda təsvir olunmuş qol-budaq atmış yaşlı ağac və ananın torpağa basdırdığı hələ təzəcə pöhrələnməyə can atan ting sanki bir-birilə ziddiyyət, eyni zamanda uyğunluq təşkil edir.

Geniş yaradıcılıq diapozonuna malik Arif Əziz yaradıcılığında qrafik əsərlərlə yanaşı, rəngkarlıq əsərlərinə də yer verilib. Rəngkarlığın janrlarından olan portret, natürmort, pezaj, marina və s. janrlarda düzgün bədii ifadə vasitələrindən, rəng seçimlərindən istifadə edərək çox uğurlu və gözoxşayan əsərlər ərsəyə gətirmişdir.

Xalqımızın ruhuna toxunan əsərlər yaratmaq iqtidarında olan Arif Əziz tarixi və dini əhəmiyyətli Ağdam məscidini “Qələbənin rəngi qırmızıdır” əsərində fırçaya almışdır. İnşa edildiyi zamandan bəri məscid Qarabağın taleyində əhəmiyyətli rol oynayıb. Bu abidənin soyuq daş divarları sanki tarixi keçmişimizi bizə hayqırır. 1993-cü ildə məscid mənfur düşmənlərimizin işğalına məruz qalaraq dağıdılmışdır. Həm interyer, həm də eksteryer baxımından memarlıq abidəsi vandallıq qurbanı olub. Lakin 2020-ci il tarixində 44 günlük Vətən müharibəsində rəşadətli Azərbaycan Ordusu böyük şücaət göstərərək torpaqlarımızı işğaldan azad etdi və sanki məscidin soyuq daş divarları doğma xalqına qovuşduğunu, haqqın bərqərar olduğunu hiss etdi. Arif Əziz bu əsəri böyük zəfərdən xeyli öncə yaradıb. Rəssamın daxili hissiyyət qələbənin çox uzaqda olmadığını və bu əsəri ərsəyə gətirməli olduğunu tətikləyib. Əsərin ana xəttini təşkil edən qırmızı rəng qələbəni simvolizə edir. Rəssam yeni doğan Günəşi təsvir etməklə, doğma diyarın qələbə dolu səhərini açır. Burada əsas təsiredici ifadə vasitəsi əsərin koloritidir. Arif Əzizin dili ilə desək “Məscid artıq müharəbə alovlarına deyil, Qələbə atəşfəşanlılığına bürünüb!”.

Ecəzkar əsərlərin yaradılmasında sənətkarın seçdiyi məkanın da böyük əhəmiyyəti vardır. Bu məkan onun ruhunu oxşayaraq ona dərin bir hüsur verir. Arif Əzizin də özünəməxsus tərzdə yaratdığı Sənət Mərkəzi həm

xarici, həm yerli sənət-sevərlərin diqqətini cəlb edir. Abşeron memarlıq üslubunda inşa edilən bu sənət mərkəzinin dizaynı rəssamın özünə məxsusdur. Burada özünü nağıllar aləmində hiss edirsən. Sənətkar bu mərkəzdə tələbələrini qəbul edir, onlara sənətin sirlərini aşılayır. Rəssam bu sənət mərkəzində gənclərin inkişafında, formalaşmasında onlara dəstə məqsədilə sərgilərin keçirilməsində də böyük rol oynayır. Arif Əzizin tələbələri sanki böyük bir ağacın kökləri kimi bütün dünyaya səpələnmişdirlər. Onlar rəssamın yolunu davam etdirirlər. Ailə irsini bir yerə toplayıb gələcək nəsillər üçün qorumaq məqsədilə sənət mərkəzində muzey açmışdır. Bu kiçik muzeydə samovar, qədimi daş ütü, gümüş toqqa, sərpuş, incə naxışları ilə seçilən tikmələr, kilimlər insanı yaşadığı dövrdən alıb uzaq illərə aparır. Nənəsinin yadigarı olan bu qədimi əşyaların sərgiləndiyi kiçik muzey Azərbaycanın tanınmış muzeylərindən heç də fərqlənmir.

Nəticə

Azərbaycan rəssamları sırasında özünəməxsus dəst-xətti ilə seçilən Arif Əziz incəsənətimizin müxtəlif sahələrində yaradıcı şəxs kimi öz imzasını atmışdır. Yaradıcılığı üçün ənənə və novatorluğun qovşağı xarakterikdir. Yaradıcılığı boyu dünyanın bir çox qabaqcıl ölkələrində fərdi sərgiləri təşkil olunmuşdur. Rəssam pedaqoq kimi yaradıcılığın sirlərini gənc tələbələrə aşılayaraq yeni nəslin yetişməsində böyük rol oynayır.

References

1. “The light of personality and art”, Baku, ”Tural” NPM, 2003
2. “Arif Aziz White”, Turkey, Bilnet Printing and Publishing San.A.Sh. 2018
3. “White period” Unique fine art of Arif Aziz, Baku, 2018

Rəyçi: dos. K.Əliyeva

Göndərilib: 10.05.2021

Qəbul edilib: 16.05.2021